

Maša Rolih  
Diana Košir  
Vesna Mikolič

## CAMUSOV *TUJEC* KOT IZHODIŠČE ZA MEDKULTURNO VZGOJO IN NENASILNO KOMUNIKACIJO PRI POUKU SLOVENŠČINE V SREDNJIH ŠOLAH

### Uvod<sup>1</sup>

V poglavju je predstavljen primer obravnave romana *Tujec* Alberta Camusa po učnem modelu TILKA, pri čemer je posebej izpostavljen medkulturni vidik in razvijanje medkulturne sporazumevalne zmožnosti, katere del je nenasilna komunikacija.<sup>2</sup>

Z absurdnim romanom *Tujec* (*L'Étranger*, 1942), ki je del evropskega literarnega kanona, se srednješolci navadno srečajo v 3. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol. Kanonska literarna besedila, namenjena pouku slovenščine, ponujajo izhodišče za poglobljene jezikovno-slogovne in problemske analize, prav vstopanje v književno delo skozi jezik pa lahko privede do boljšega razumevanja literarnega besedila, odkrivanja novih pomenov in tudi medkulturnih primerjav (Mikolič, 2016). Ker hkrati kanonska besedila pogosto izpostavljajo univerzalne človeške vrednote in opozarjajo na družbene anomalije, problematizacija skozi analizo diskurza pri pouku spodbuja pri učečih razvijanje osebnostnih in socialnih veščin, kot so empatija,

.....  
1 Poglavje je nastalo v okviru raziskovalnega programa P5-0409 z naslovom Razsežnosti slovenstva med lokalnim in globalnim v začetku tretjega tisočletja, ki ga financira ARIS.

2 Pričujoče poglavje je delno nastalo na idejni zasnovi enote »Albert Camus: *Tujec*« v učbeniku in delovnem zvezku za srednje šole S Tilko v svet slovenščine (Mikolič et al., 2022) ter prispevku na mednarodni konferenci IAIE »Language and literature teaching based on the intercultural didactic model TILKA: the case of *The Stranger* by Albert Camus«; DEIB+ in Education to transform society, 26.–28. marec 2024, Chemnitz, Nemčija (Mikolič et al., 2024).

sodelovanje, razumevanje in sprejemanje drugosti in različnosti, ki so osnova za zdrave medosebne odnose. Poleg tega lahko s pomočjo analize jezikovnih sredstev opazujemo primere konfliktnih odnosov med književnimi osebami skozi trikotnik moči, kar vodi v razumevanje pomena ozaveščene rabe jezika, ki ni napadalen in agresiven do sogovorca, pač pa odpira prostor za dvosmerno komunikacijo na način, da se tudi sogovorec lahko izrazi.

Skozi aktivnosti, ki bodo predstavljene, lahko dijaki pri pouku jezika in književnosti razvijajo veščine nenasilne komunikacije, z iskanjem kulturno pogojenih mest v delu (na ravni jezika, motivov in tem) in primerjavami z lastno/-imi kulturo/-ami pa krepijo kulturno zavest, kar vodi v razvijanje medkulturne sporazumevalne zmožnosti, ki je pomembna sestavina za preseganje vsakdanjih konfliktnih situacij za družbo sožitja.

## **Pouk jezika in književnosti po modelu TILKA za razvijanje medkulturne zmožnosti in nenasilne komunikacije**

Sodobna didaktika književnosti izhaja iz pomena komunikacijskega modela pouka književnosti, ki temelji na recepcijskih teorijah odziva bralca in v tem kontekstu zmožnosti lastne interpretacije. Na podlagi bralne izkušnje oz. z usvajanjem bralnih veščin se lahko gradi bralna kultura učencev, ki prispeva k približevanju humanističnega vzgojnega ideala – rasti svobodne, demokratične, kritične in ustvarjalne osebnosti (Krakar Vogel, 1988).

Kanonska književnost, vključena v kurikulare slovenščine, pa je dobro izhodišče tudi za medkulturni model poučevanja jezika in književnosti, saj se nacionalna književnost oblikuje skozi jezik posameznega naroda in združuje njegove pomembne značilnosti, socialne in kulturne determinante. Tako književno delo omogoča, da spoznamo kulturno-zgodovinsko ozadje nekega naroda in ga primerjamo z drugimi. Skozi bralno izkušnjo tako učeči razvijajo višje socialne in miselne kompetence, ki pomagajo pri oblikovanju stališč, razvijanju empatije in razumevanju drugih (Mikolič, 2016, 95).

Kultura v kontekstu medkulturnega izobraževanja je izpostavljena v učnem modelu TILKA – Teaching Interculturality through Language and Literature for Conflicts Avoidance (Mikolič, 2016) za pouk L1 in L2/TJ. Gre za sintezo

različnih pristopov in smeri: konstruktivistični pristop, medkulturni pristop s ključnimi besedami kulture, sočasno poučevanje jezika in književnosti, komunikacijski pristop, principi in metode transakcijske analize, predvsem igro moči v komunikacijskem modelu dramskega trikotnika. Model TILKA omogoča podporo učiteljem, oblikovalcem izobraževalne politike in raziskovalcem pri iskanju poti za krepitev možnosti za mirno medetnično in medkulturno sobivanje (Mikolič, 2016).

Poučevanje jezikov z medkulturno razsežnostjo pomaga učečim pridobiti jezikovno zmožnost, potrebno za govorno ali pisno sporazumevanje in razvija njihovo medkulturno zmožnost, ki jo sestavljata sposobnost razumevanja med ljudmi različnih družbenih identitet in sposobnost interakcije z ljudmi kot kompleksnimi človeškimi bitji z več identitetami in lastno individualnostjo (Byram, 2009, 9–11).

Razvijanje komunikacijskih veščin za nenasilno komunikacijo je v okviru modela predstavljeno skozi Karpmanov trikotnik moči (1968), ki opredeljuje tri vloge – Napadalec, Žrtev in Reševalec – skozi transakcijsko analizo (TA), ki je psihološka analiza osebnosti. Zanimiv je komunikacijski vidik, pri katerem so opredeljena značilna jezikovna sredstva (besedna in nebesedna), ki pripadajo vsaki od treh konfliktnih vlog v trikotniku.

*Tabela 1: Jezikovna sredstva treh vlog v trikotniku moči (Mikolič, 2020, 329; 2022, 43).*

| Vloga        | Napadalec                                                                                                                                                                                                        | Žrtev                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | Reševalec                                                                                                                                                                                                                                                               |
|--------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Izraz</b> | <p>presežniki in drugi besedni krepilci: najboljši, najslabši, popolnoma, absolutno, vedno, za vedno, nikdar, nikoli, povsod, nikjer, vsi, vse, nič, nihče ipd.</p> <p>velelniki: naredite to, utihnite ipd.</p> | <p>presežniki: najboljši, najboljše, največji itd.</p> <p>naklonski glagoli in drugi krepilci, ki izražajo čustvenost: želim, hočem, me ne zanima, oh, ne že spet, to je krivica, to je najslabši dan mojega življenja ipd.</p> <p>otroški govor s pomanjševalnicami in drugimi besednimi šibilci, visokim tonom, otroškim barvanjem glasu ipd.</p> | <p>pokroviteljski izrazi – neposredni nagovori, retorična vprašanja, vzkliki: a me slišite, poslušajte me, kaj sem vam rekel/-a ipd.</p> <p>krepilci, ki želijo narediti vtis popolne razpoložljivosti: seveda, popolnoma razumem, vedno na voljo, ni problema ipd.</p> |

## O avtorju in delu

Albert Camus (1913–1960) je kot otrok francoskih priseljencev odraščal v proletarskem okolju kolonizirane Alžirije, kjer so ga zaznamovali vojna, socialna stiska in izguba očeta. V obdobju odraščanja so na njegov filozofski nazor vplivali učitelji, zlasti Jean Grenier (Skušek-Močnik, 1980, 446). Bil je tudi zavzet politični nasprotnik nacizma, kar se je izkazalo v kratkotrajnem članstvu v komunistični partiji in aktivizmu v okviru novinarskega ter uredniškega dela pri ilegalnem odporniškem časopisu *Combat* (Skušek-Močnik, 1980, 447). Poklicna pot ga je vodila od novinarstva do poučevanja na univerzah in literarnega ustvarjanja, pri čemer so mu tuberkuloza, osebne krize in družbene spremembe oblikovale njegov filozofski pogled na absurдни obstoj človeka. Camus, ki je eden najvidnejših predstavnikov eksistencialistične književnosti in filozofije absurda, je leta 1957 prejel Nobelovo nagrado za književnost.

Filozofski esej *Sizifov mit* (Camus, 1943) odpira temeljna eksistencialna vprašanja, osredotočena na filozofijo absurda in konflikt med človekom ter nerazumnim svetom. V obdobju med obema vojnama, zaznamovanem s političnimi boji in vsesplošnim občutkom odtujenosti, se je razvilo eksistencialistično razmišljanje, ki je v središče postavilo vprašanje smisla življenja in samomora kot možne rešitve iz absurдне situacije. Camus zavrača samomor in ponuja alternativo v sprejemanju nesmisla kot oblike svobode, kar ponazarja lik Sizifa, ki kljub nesmiselnosti vztraja v svojem početju.

V *Upornem človeku* (1951) Camus nadaljuje obravnavo absurдного upora, pri čemer ugotavlja, da meja upora leži v človekovi notranji človeškosti. Čeprav potrjuje Sizifovo sprejemanje absurda, opozarja na nevarnost revolucije, ki lahko preraste v nasilje in zatiranje (Camus, 1980 [1951], 155–164). Njegovo odporniško delo in nasprotovanje totalitarizmu se odražata tudi v književnosti, kjer skozi like raziskuje problematiko odgovornosti, umora in družbene represije (Skušek-Močnik, 1980, 450). V zaključku *Upornega človeka* Camus poudarja, da je edina prava oblika upora kompromis s samim seboj, ki izključuje tako revolucijo kot nasilno odpravo absurda (Camus, 1980 [1951], 438–444).

Camusova filozofija absurda, izražena v *Sizifovem mitu*, je konkretizirana v romanu *Tujec*, kjer Meursaultov lik pooseblja konflikt posameznika s

sistemom in družbenimi pričakovanji. Skozi analizo tega romana lahko dijaki prepoznajo antagonizme med posameznikom in družbo ter konflikte, ki lahko nastanejo zaradi trka različnih kultur, ter ob vprašanju eksistence in etičnih dilem razvijajo kritično mišljenje – vse to je ključno pri medkulturnem poučevanju jezika in književnosti.

## Interpretacija *Tujca* po modelu TILKA

Po učnem modelu TILKA učno enoto sestavljajo štirje zaporedni koraki: pristop k temi (uvodna motivacija, možganska nevihta, vpeljava besedila in branje), jezikovno-slogovni del (analiza jezikovnih in slogovnih posebnosti na podlagi odlomka ali celotnega besedila, razprava o ključnih literarnoteoretskih pojmi, prepoznavanje kulturnih potez in iskanje ključnih besed kulture itd.), poglobljanje teme (npr. medkulturne primerjave, analiza izbrane konfliktne situacije v romanu s pomočjo trikotnika moči, vpeljava sorodnega literarnega besedila iz istega/drugega lit. obdobja, sinhrono-diahrone primerjave med avtorji in poetikami obdobj) in uporaba teme (npr. samostojno delo in sinteza pridobljenega znanja v obliki esejskega razmišljanja, literarnega izražanja idr.). V nadaljevanju je po posameznih korakih predstavljena obravnava romana *Tujec* s poudarkom na medkulturnih vidikih in nenasilni komunikaciji.

### Pristop k temi

Prvi korak učne priprave je namenjen uvodni motivaciji, ki učeče tematsko oz. problemsko vpelje v literarno delo, ki bo izhodišče za obravnavo. Učitelj spodbudi dijake k sodelovanju pri »možganski nevihti« ob besedi *tujec*, pri čemer njihove asociacije zapisuje na tablo. Poskusijo poiskati čim več sopomenk oz. blizupomenk ter protipomenk tako iz knjižne slovenščine kot neknjižnih zvrsti (pogovorni jezik, narečje, sleng). Nadalje učitelj usmerja pogovor o tem, katere konotacije po mnenju dijakov nosijo besede, izpisane na tabli (pozitivne ali negativne). Kakšne občutke vzbudita besedi *tujec*, *tujstvo* – prijetne ali neprijetne, ter zakaj? Učitelj dijake povabi k razmisleku o tem, ali so se tudi sami kdaj počutili tuje v kakšni situaciji. Dijaki aktivno sodelujejo s predlogi in razmišljajo o izrazih in pomenskih razmerjih med njimi ter o pomenskih odtenkih besed, tudi v kulturnem kontekstu. Lahko si

pomagajo s Slovarjem slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) ter tako opazujejo raznolikost pomenov in reflektirajo kulturno pogojenost jezikovne rabe.

Cilj aktivnosti je dijake najprej spodbuditi k razmišljanju o »problemu« skozi individualno doživljanje in osebno izkušnjo, s čimer naslovimo njihov spoznavni svet na način, ki jim je blizu, tako pa učeči že v prvem koraku vzpostavijo osebni odnos do teme, ki bo obravnavana – kar je lahko učinkovito motivacijsko orodje (Mikolič, 2022, 53–54). Drugi cilj naloge pa je razvijanje jezikovne občutljivosti in razumevanja vpliva kulturnih razlik na pomen besed, kar dijakom skozi aktivno sodelovanje pri (medkulturni) analizi jezika omogoča razvijanje jezikovne zmožnosti, medkulturne zavesti in kritične jezikovne refleksije.

## Jezikovno-slogovni del

V drugem koraku učne enote sledi jezikovno-slogovna analiza dela oz. izbranih odlomkov. Roman *Tujec* lahko dijaki predhodno preberejo v celoti kot domače branje. Obravnava odlomkov po principu učne verige ponuja celovit vpogled v vsebino romana (vključno s samim začetkom in koncem),<sup>3</sup> hkrati pa so izbrani odlomki primerni za opazovanje antagonizmov in konfliktnih situacij v *Tujcu*, ki preko analize diskurza smiselno vodijo v razpravo o temeljnih etičnih vprašanjih. Preko razumevanja osrednjega konflikta posameznika (Meursault) v odnosu do sveta učitelj dijake induktivno usmeri k filozofiji absurda, ki jo ilustrira s pomočjo interpretacije in aktualizacije Sizifovega mita.

Roman *Tujec* pa ponuja tudi druge večplastne konflikte, ki omogočajo poglobljeno razpravo o eksistencialnih in etičnih vprašanjih, družbeni pravičnosti, sožitju ter problematiki odtujenosti medčloveških odnosov. Dijaki lahko ob odlomkih kritično razmišljajo o družbenih normah, pomenu človeških odnosov in filozofskih dilemah, ki ostajajo relevantne tudi danes. Izpostavljamo štiri osrednje konflikte:

.....  
 3 Odlomki v učbeniku in delovnem zvezku S Tilko v svet jezika (Mikolič et al., 2022) so vzeti iz priročnika Zlati poljub, Poljub zlata: domače branje v srednji šoli (Božič, 1998).

## 1. Konflikt posameznika s svetom – filozofija absurda in telesnost Meursaulta

Meursault uteleša filozofijo absurda, ki poudarja nesmiselnost iskanja višjega smisla v življenju. Njegova čustvena odmaknjenost je očitna v brezbriznosti ob materini smrti, površinskem odnosu do Marie in nepripravljenosti na družbeno prilagoditev. Njegove odločitve vodijo telesni občutki: vročina in svetloba na pogrebu, telesni užitki z Marie, fizično nelagodje, ki prispeva k umoru Arabca. V povezavi z odmaknjenostjo je zanimivo opazovati tudi druge odnose. Meursaultov odnos do matere, do Marie in prijateljev odraža njegovo indifferenco.<sup>4</sup> Njegovo »prijateljstvo« z Raymondom temelji na oportunističnem in premagovanju dolgčasa – ne povezuje ju čustvena bližina, temveč Meursaultova »toleranca« zaradi nepripravljenosti na moralno presojo, saj je Raymond prikazan kot izrazito nemoralen lik. Podobno je krčmar Celest le znanec, ki mu nudi hrano in prostor, a Meursault z njim ne vzpostavi globlje vezi, četudi Celest Meursaulta dojema kot prijatelja. Salamano in njegov pes predstavljata patološko soodvisnost – Salamano pretepa psa, a je ob njegovi izgubi obupan. Ta odnos odraža dinamiko med Raymondom in njegovimi ljubavicami, kjer je nasilje prikazano kot sredstvo izražanja posedovanja.

Učitelj lahko na podlagi odlomkov dijake spodbudi k razpravi o različnih vidikih odnosov s pomočjo vprašanj:

- Ali je Meursault sposoben pravega prijateljstva ali le priložnostnih odnosov? Zakaj?
- Ali lahko nasilni odnosi (Salamano – pes, Raymond – ljubice) vsebujejo elemente navezanosti? Kaj o družbeni (ne)toleranci nasilja izvemo iz romana? Kako se na nasilje odziva Meursault?
- Kako razumeti medčloveške odnose v kontekstu eksistencializma?

.....  
4 Camus je nekoč o odnosu sina do svoje matere zapisal, da gre pri tem za svojevrsten občutek, ki zaznamuje vso njegovo občutljivost in senzibilnost v odraslosti (v Mikolič et al., 2022). Tudi pisatelja, ki je že v prvih letih življenja izgubil očeta, je skozi odraščanje vodila mati. O Meursaultovem očetu v romanu ne izvemo ničesar, pač pa se Meursault spominja zadnjih let z materjo, preden so jo premestili v dom starejših, ki sta jih preživela v tišini, vsak zase. Skozi razumevanje njune odtujenosti (materina nezmožnost govora in odzivanja na svet zaradi bolezni, starosti) se pokaže njegova zgolj površinska veza z Marie kot naravna posledica odnosov z ženskami, kot jih pozna.

## **2. Konflikt med Zahodom in Vzhodom – kolonialna razmerja moči**

Meursault kot pied-noir (Francoz, rojen v Alžiriji) pripada kolonialni eliti, kar vpliva na njegov odnos do Arabcev. V romanu Arabci ostajajo brezimniski in brez glasu, kar nakazuje na njihovo nižjo družbeno moč. Raymond, ki brutalno pretepe svojo arabsko ljubico, ostane nekaznovan (zgolj zato, ker je Arabka, po drugi strani pa je, paradoksalno, kaznovan zaradi kajenja na ulici, kar implicira družbeno neenakost), medtem ko je Meursault spoznan za krivega bolj zaradi pomanjkanja čustev do matere kot zaradi umora Arabca.

Učitelj na podlagi izpostavljenega kulturnega konflikta vodi razpravo o vprašanjih rasizma in pravosodja (družbena pravičnost, institucije, montirani sodni procesi) s pomočjo vprašanj:

- Zakaj družba obsodi Meursaultovo čustveno hladnost, ne pa Raymondovega nasilja? Je to lahko povezano s kulturo družbe in družbenimi pričakovanji?
- Ali so zakoni vedno pravični ali včasih odsevajo predsodke in družbene norme?
- Kako se skozi literaturo odraža odnos do Drugega? Ali so danes marginalizirane skupine še vedno obravnavane drugače?

## **3. Konflikt med moškimi in ženskami – nasilje, patriarhalni sistem, pasivno nasilje Meursaulta**

V romanu so ženske podrejene moškim in pogosto pasivne žrtve nasilja. Raymond uteleša patriarhalni vzorec dominacije – svojo ljubico pretepa in kaznuje, ne da bi za to nosil posledice. Meursault s svojo pasivnostjo ta sistem ohranja – čeprav ne izvaja nasilja, Raymond pomaga pri njegovi zgodbi na sodišču, namesto da bi ukrepal. Meursaultov odnos do Marie je zgolj telesen; ne ljubi je, z njo ni zmožen zgraditi globljega čustvenega odnosa, ampak jo sprejema kot vir ugodja.

Učitelj lahko konflikt med moškimi in ženskami izkoristi za razpravo o spolnih vlogah v družbi in nasilju ob vprašanjih:

- Kako Raymondovo vedenje ponazarja patriarhalno strukturo družbe?
- Je Meursault sokriv, ker ne posreduje pri nasilju nad ženskami?
- Ali patriarhalni odnosi moči še vedno oblikujejo družbo? Kje to opazite?
- Kako lahko preprečimo pasivno sprejemanje nasilja?

#### 4. Konflikt religije in filozofije absurda – eksistencialna dilema

Meursault zavrača religijo, saj ne verjame v Boga in višji smisel. Na koncu romana duhovnik poskuša doseči njegovo kesanje, a Meursault to zavrača, saj ne vidi smisla v upanju na odrešitev niti v krščanski veri v posmrtno življenje. Njegov sprejem absurda doseže vrhunec, ko se sprijazni s svojo usodo in se odloči živeti v trenutku, brez iskanja višje resnice.

Učitelj dijake spodbudi k razmisleku in razpravi o pomenu vere in filozofije absurda z vprašanji:

- Ali je Meursault kot absurдни lik nosilec kakšnih vrednot? Če da, katerih?
- Ali je življenje brez smisla lahko izpolnjujoče?
- Kako se filozofija absurda razlikuje od religioznih prepričanj?
- Ali je Meursaultovo zavračanje vere po vašem mnenju izraz poguma ali resignacije? Zakaj?

Problemski in motivno-tematski analizi sledi analiza jezikovnih in slogovnih sredstev.<sup>5</sup> Obravnava jezika in sloga v romanu *Tujec* je namenjena globljemu vpogledu v specifično pripovedno tehniko in rabo slogovnih sredstev, s katerimi je izražena filozofija absurda.

.....  
5 Primeri so zajeti tudi v odlomkih v berilih, ki se uporabljata pri pouku slovenščine v 3. letniku gimnazij in štiriletnih strokovnih šol: Ambrož, D., Degan-Kapus, M., Kenda, J. J., Novak-Popov, I., Štrancar, M., Torkar-Papež, K., Troha, G., Zupan Sosič, A., & Krakar-Vogel, B. (2019). Branja 3: berilo in učbenik za 3. letnik gimnazij ter štiriletnih strokovnih šol (2. izd., str. 446). Ljubljana: DZS. 234–236; Božič, Z. (1998). Zlati poljub, Poljub zlata: domače branje v srednji šoli, Priročnik za učitelje (1. izd.). Ljubljana: DZS.

Camusova proza temelji na minimalistični pripovedi s prvoosebnim pripovedovalcem in pripovedovanjem v sedanjiku ter s čustveno distanco, ki ustvarja vtis neposrednosti in odtujenosti. Pisatelj pojavov natančno ne razlaga in svojih likov psihološko ne analizira, pač pa je oboje posredovano skozi opise čutnih zaznav protagonista (fotografski opisi, pripoved kot spominjanje in tok zavesti). Namenoma pusti stvari nedorečene, zamolčane, s čimer dosega učinek odtujenosti, hkrati pa ustvarja prostor za odprto in večplastno interpretacijo. Najpogostejša pripovedna tehnika je monolog, tudi v dialogih ostanejo misli protagonista pogosto neizražene. Dijaki lahko skozi analizo ugotovijo, da jezik hkrati deluje kot objektivni in sugestiven medij, ki bralcu ne ponuja moralnih usmeritev, temveč omogoča svobodno refleksijo.

Roman se prične *in medias res*, brez kakršnegakoli uvoda, z besedami: »Danes je umrla mama. Ali pa včeraj, ne vem.«, s čimer se že takoj vzpostavi Meursaultova indiferenca do sveta in nezmožnost prilagajanja družbenim normam, hkrati pa usmeri tok branja in začrta bralčev odnos do pripovednega subjekta (kritika, obsojanje, (ne)sočustvovanje idr.).<sup>6</sup> Nepričakovan je tudi konec romana, ki ostaja odprt (ne izvemo, ali je do usmrtitve prišlo ali ne): »Da bi bilo vse dopolnjeno in da ne bi bil tako osamljen, mi je preostala samo še želja, da bi bilo na dan moje usmrtitve mnogo gledalcev in da bi me sprejeli s kriki sovraštva.« Protagonist se je sprijaznil z neizbežnostjo smrti, pri čemer je dokončno sprejel absurdnost obstoja in svojo usodo, za trenutek pa so se v njem prebudila čustva, izražena skozi željo, da bi na svetu pustil pečat, četudi negativen (sovraštvo).

Camus se osredotoča na opisovanje pojavov in čutnih zaznav, čemur daje prednost pred čustvovanjem. Meursault kot prvoosebni pripovedovalec svet dojema skozi fizične občutke in zaznave in ne skozi odnose. Svetloba, vročina in telesni impulzi neposredno vplivajo na njegova dejanja, kar doseže vrhunec z ubojem Arabca. V tem delu romana, kjer se dogajanje odvija linearno in s hitrim tempom, se spremeni tudi pripovedni slog, ki je sedaj nasičen z retoričnimi figurami in tropi, ki imajo močno simbolno in sugestivno vlogo.

.....  
6 V izvirniku se prva poved glasi »Aujourd'hui, maman est morte.« O problematičnosti prevajanja prve povedi piše pisatelj, esejist in prevajalec Ryan Bloom v članku "Lost in translation: What the first line of *The Stranger* should be" (2012), ki opozarja na semantično plat francoskega izraza *maman*, ki je nekje vmes med preveč distanciranim *mati* (angl. *mother*) in infantilnim *mamica* (angl. *mommy*), združuje pa v sebi mehko in toplino – prav od prevoda tega izraza je po njegovo odvisno, kako bo bralec spoznal in ocenil Meursaulta in njegov odnos do matere, tj. odnos, ki zaznamuje celotno nadaljnjo percepcijo romana (v Mikolič et al., 2022).

Njihovo analizo učitelj uporabi za razpravo o tem, kako z omenjenimi sredstvi pisatelj razvija temo, kakšen je njihov učinek v besedilu oz. kaj povedo o občutju protagonista.

Metafore in prispodobe o naravi v romanu pogosto ustvarjajo občutek utesnjenosti, ujetosti, trpljenja in stopnjevanja grozeče in neizbežne usode: npr. »*Dan je vrgel sidro v ocean kipeče kovine*« ponazarja neznosno poletno vročino in težo časa, ki se sredi dneva ne premika nikamor, morje pa ne nudi osvežitve; podobno velja za »*peklensko sonce*«, kjer se poletna narava spremeni v agresivno silo, ki pritiska na pripovedovalca, »*svetloba je brizgnila kot dolgo žareče rezilo*« pa vsebuje tako metaforo kot komparacijo (primerjavo), pri čemer tu svetloba postane fizično orožje, ki reže in slepi. Personifikacije dodatno poudarjajo vpliv narave na Meursaultovo dožemanje stvarnosti: npr. »*slepeči dež, ki se je usipal z neba*« prikazuje soparo in vročinsko valovanje kot dejavno silo, ki slepi in vpliva na protagonistovo omotično stanje, podobno tudi »*na pesku je soplo morje*« ustvarja občutek žive narave, ki diha in obstaja kot neodvisna entiteta, ki človeku ne prinese odrešitve. Vizualno in čutno zaznavo dogajanja krepijo tudi komparacije, npr. »*Čutil sem činele sonca na čelu*«, kjer gre za primerjavo sončne svetlobe z glasbenim instrumentom in hkrati za sinestezijo intenzivnih neprijetnih vidnih, čutnih in zvočnih dražljajev, ki sugerirajo bučne udarce vročine na protagonistovo telo; tudi »*svetloba je brizgnila kot dolgo žareče rezilo*« je primera, ki povezuje svetlobo z nevarnostjo in agresijo. Okrasni pridevki (»*rdeče pelargonije*«, »*ognjeni dež*«) ustvarjajo vizualno močne, ekspresivne podobe, ki podpirajo vzdušje v romanu – rdeča barva je simbol smrti, trpljenja in neizbežnosti, »*ognjeni dež*« pa ponazarja naravo kot destruktivno silo, ki protagonistu povzroča nelagodje, celo bolečino, in ga usodno določa.

Zdi se, da je Meursaultovo občutenje narave, ki je v očitni disharmoniji z njim, vplivalo na njegovo neznosno počutje in skoraj halucinatorno doživljanje okolja, kar se je pokazalo prav skozi rabo omenjenih retoričnih sredstev in kar je na koncu vplivalo na njegovo nerazsodnost, na usodno sosledje dogodkov in nenadno odločitev za ekscesno dejanje (prvi naboj je bil izstreljen v samoobrambi, ostali pa več ne).

Poleg tropov so analizirane tudi (stavčne) retorične figure. Zamolk je eno ključnih pripovednih sredstev v *Tujcu*. Camus zavestno izpušča notranje razlage in s tem omogoča bralcu, da sam rekonstruira Meursaultove misli. To je

še posebej očitno v ključnih trenutkih, kot so materina smrt, umor Arabca in sojenje. Retorična vprašanja poudarjajo absurdnost sveta in družbenih norm. »Česa pa je obtožen? Da je pokopal svojo mater ali da je ubil človeka?« izraža nerazumevanje Meursaultove situacije – družba ga ne sodi zaradi umora, temveč zaradi neprimernega odziva na materino smrt. Ironija je prisotna v protagonistovem odnosu do religije in družbenih pričakovanj. Ko Meursault zavrača spovednika, avtor vpelje ironično napetost skozi nagovor »*Sin moj, zakaj zavračate moje obiske?*«, ki sugerira na duhovnikovo vztrajno približevanje kaznjencu, da bi sprejel Boga in krščansko vero, se pokesal grehov in bil lahko po smrti odrešen, kar pa Meursault vztrajno zavrača, saj sprejema absurd in brezsmiselnost življenja. Vzklično obliko »*Pa smo jih!*« lahko interpretiramo kot način, kako družba sprejema kolektivne norme in kazni, s čimer se še dodatno poudari nepomembnost in neznatnost posameznika v svetu, v katerem vlada alienacija.

Simbolna moč jezika se najbolj očitno kaže skozi motiviko, kot je motiv materializacije narave in nasilja, ki ponazarja, kako fizična realnost določa Meursaultovo usodo – kovinska svetloba, rezila, vročina in telesni občutki postanejo odločilni elementi zgodbe. Prikaz usodnosti in absurda se odraža tudi v stavku »*Bilo je, kot bi štirikrat potrkal na vrata nesreče*«, ki z uporabo simbolike številke štiri in pomena trkanja nakazuje Meursaultovo neizogibno prihodnost – Meursault je ustrelil petkrat, od tega samo enkrat v samoobrambi.

## Poglabljanje teme

Družbene konflikte in interakcije lahko razložimo skozi dramski trikotnik moči, ki ga je v okviru transakcijske analize utemeljil Karpman (1968) za analizo družbenih pozicij in iger moči v konfliktnih situacijah. V tretjem koraku bo trikotnik uporabljen kot orodje za prepoznavanje konfliktnih vlog in vzorcev komunikacije. V njem nastopajo tri ključne vloge: napadalec, reševalec in žrtev, ki določajo porušeno dinamiko moči. Pri tem ravnovesje, ki temelji na enakovrednem odnosu (»*jaz sem v redu – ti si v redu*«), ni več vzpostavljeno. Učitelj pred aplikacijo trikotnika na vsebino romana kratko pojasni tri vloge dijakom na vsakdanjem primeru »konfliktnih« trojic (npr. tat-žrtev-policaaj; učitelj-otrok-starš; bolezen-bolnik-doktor).

V romanu *Tujec* Alberta Camusa protagonista Meursaulta zaznamuje njegov konflikt z zunanjim svetom. Dijaki so temeljni konflikt že spoznali v povezavi s filozofijo absurda in Sizifovim mitom. Situacije v zgodbi lahko analiziramo (in tako lažje razumemo) tudi s pomočjo treh vlog trikotnika, pri čemer se v vlogi napadalca lahko pojavi družba in njen sodni sistem, ki zahtevata od Meursaulta moralno obnašanje v skladu z družbenimi normami; sodni proces in kazenska obsodba predstavljata agresijo sistema nad posameznikom (*»Kriv sem, zato bom plačal, več pa od mene ne morejo zahtevati.«*); v vlogi napadalca pa se znajde tudi Meursault sam, ker ne obžaluje uboja in se ne pokesa (najbolj odkrito se v tej vlogi znajde v konfliktu z duhovnikom v zadnjem delu romana). Meursaulta pa lahko dojemamo tudi kot žrtev, ki zaradi svoje odtujenosti, apatičnega odnosa do življenja in nesposobnosti izražanja čustev ne ustreza družbenim pričakovanjem. Njegova usoda je določena ne le s fizično smrtjo, temveč tudi s simboličnim zavračanjem družbe (*»Kaj mi mar smrt drugih, kaj materina ljubezen, kaj mi mar njegov Bog ...«*). Kot reševalec se v romanu pojavlja upanje na pomilostitev, ker pa do nje ne pride, lahko nudi le začasno uteho. V vlogi rešitve se ponuja religija, ki jo skuša duhovnik dobronamerno vsiliti Meursaultu, vendar je ta ne sprejme. Zanj je odrešujoče šele spoznanje o absurdnosti lastne eksistence, neizbežnosti smrti in pasivnem vztrajanju v nesmislu. Prave rešitve torej ni (*»Pa saj vsi vedo, da življenje ni vredno, da ga živimo.«*).

V romanu *Tujec* igra moči ne vodi k rešitvi, izstop iz trikotnika moči ponuja šele sprejetje minljivosti življenja (*memento mori*) in gotove smrti, ki čaka vsakega posameznika (samomor ni rešitev!). Meursault ostaja neodziven na systemske zahteve, zavrača družbeno igro vlog in se odloči za sprejetje absurda kot edine resničnosti (*»Ker moramo vsi umreti, je čisto vseeno, kdaj in kako.«*). S tem izstopi iz trikotnika moči, saj ne sprejme ne vloge žrtve, ne reševalca, ne napadalca – temveč preprosto *je*. Njegovo soočenje z absurdnim svetom postane ultimativna oblika svobode, saj sprejme svojo eksistenco brez iluzij in brez upanja na odrešitev.

Nadalje je trikotnik moči lahko uporabljen pri analizi konkretne konfliktna situacije v odlomku s konca romana, kjer Meursaulta v ječi obišče spovednik. Prepoznavanje elementov nasilne komunikacije vodi v jasnejše razumevanje konfliktnih pozicij in končnega Meursaultovega izbruha ter celo lažjega fizičnega obračuna s spovednikom.

Dijaki ponovno tiho preberejo odlomek (Camus, 1994, 115–119). Spodaj so iz odlomka izpisane izbrane replike in geste spovednika (S) in Meursaulta (M), v katerih nato skušajo dijaki prepoznati poteze agresivne, nasilne komunikacije, ki se kažejo na besedni in nebesedni ravni (označene s krepkim tiskom).

S.: Ob teh besedah **je vstal in mi pogledal naravnost v oči.**

S.: Rekel mi je, da **mu je žal zame.**

S.: **Stopil je za korak proti meni** in se ustavil, kot da si ne bi upal naprej.

S.: »**Motite se, sin moj,**« mi je rekel, »lahko bi od vas zahtevali več. In morebiti bodo zahtevali.«

S.: V tem trenutku **so njegove roke trznile od razdraženosti, ampak pomiril se je in začel urejati gube svojega talarja.**

S.: »Ne, sin moj,« je rekel in **mi položil roko na ramo.** »Jaz sem z vami. **Ampak vi tega ne morete vedeti, ker imate slepo srce.** Molil bom za vas.«

M.: **Oči sem upiral v tla.**

M. Ampak **prekinil sem ga** in mu rekel, da to ni ista stvar in da v nobenem primeru ne vidim tolažbe v teh rečeh.

M.: Kar se mene tiče, **nočem, da bi mi kdo pomagal,** in premalo časa imam, da bi se lahko zanimal za stvari, ki me ne zanimajo.

M.: Tedaj, ne vem zakaj, se je v meni nekaj razpočilo. **Začel sem na vse grlo kričati, ga zmerjati** in dopovedovati, naj ne moli in da je goreti še zmeraj bolje kakor izginiti. **Zagrabil sem ga za ovratnik sutane.** Izlil sem nanj vse, kar se mi je nabralo v srcu, trepetajočem od veselja in žalosti. [...] Dušil sem se, ko sem vse to kričal. A že so mi pazniki iztrgali spovednika iz rok in mi grozili. **Miril jih je in me trenutek gledal brez besed.** Imel je oči polne solz.

Učitelj usmerja razpravo z vprašanji:

- Kako se počuti in obnaša Meursault? Kaj sporoča njegova neverbalna komunikacija?
- Kako se počuti in obnaša spovednik? Kaj sporoča njegova neverbalna komunikacija? Kaj želi skozi pogovor doseči?

Meursaultovo izmikanje očesnemu stiku s spovednikom denimo lahko kaže na slabo počutje v situaciji ali na to, da mu sogovornik ne ugaja. Vendar pa trenutek, ko ga zgrabi za ovratnik, pomeni že fizični napad, ki je skrajna točka Meursaultovega živčnega zloma, ko se ne zmore več kontrolirati. Spovednikova telesna govorica, ko vstane in sogovornika pogleda v oči, kaže na poskus vzpostavitve stika, s tem, ko stopi korak proti Meursaultu (v majhni celici) in nazadnje položi roko na njegovo ramo, pa kaže na prehod v aktiven položaj, pri čemer telesni stik lahko pomeni prijateljsko gesto (če je s strani sogovornika zaželen) ali pa neprijeten poseg v osebni prostor (v dotičnem primeru gre za slednje). Ob tem ga naziva s sinom, a Meursault se ne počuti kot njegov sin (!), zato prijazen nagovor povzroči še večjo distanco. S tem, ko v nekem trenutku kaplan spusti glavo in sede, sporoča odmik, prehod v pasivni položaj. Drugič, ko v vnetem pogovoru strese roke, pa lahko kaže na negotovanje, vznemirjenost. Cilj komunikacije, ki prehaja od pasivne do aktivne drže (s strani kaplana je to naklonjena, prijateljska drža), je prepričati Meursaulta, da bi se pokesal in sprejel krščansko vero. Vendar pa geste in prijazne besede ne dosežejo želenega učinka. Učitelj ob tem dijake spodbudi, da delijo svoje občutke v povezavi z različnimi gestami sogovornika tekom komunikacije in med seboj primerjajo dojemanje osebnega prostora (kaj je/ni za koga sprejemljivo in v katerih okoliščinah).

Nadalje učitelj dijake usmeri v razmišljanje o vlogah v trikotniku moči z vprašanji:

- Kako Meursault dojema spovednika, kot reševalca ali napadalca? Zakaj?
- Kako spovednik vidi Meursaulta, kot napadalca ali žrtev? Zakaj?
- Kako sedaj razumete Meursaultov čustveni izbruh?

Ob analiziranih izsekih iz odlomka lahko ugotovimo, da je duhovnik v situaciji prevzel vlogo reševalca, za katero je splošno značilno, da se vmešava v življenje drugih, vnaprej vidi njihove potrebe in jim želi pomagati, brez da bi ga za to prosili. Na ta način osebe v vlogi reševalca čutijo, da izpolnjujejo svojo moralno dolžnost, kar pa se navzven kaže kot moralna superiornost. Kljub temu, da je duhovnik imel dober namen, ga je Meursault najverjetneje doživljal kot napadalca, ki ga želi na vsak način spremeniti, da bi ga po svoje »rešil«, čeravno je sam jasno poudaril, da ne želi nikakršne pomoči. Kaplan pa je Meursaulta medtem videl kot žrtev, ki ne razume Resnice, ker ima »slepo srce«, in se ne pokesa pred Bogom. Na koncu srečanja, ko ga Meursault celo fizično napade, pa se jasno znajde v vlogi napadalca.

Skozi analizo konflikta in igre vlog ob pomoči trikotnika lahko spoznamo, da so bili v resnici pogoji za konflikt izpolnjeni v porušenem ravnovesju med sogovorcema, torej v nesprejemanju drug drugega (pozicija »jaz sem v redu – ti nisi v redu«), kar je Meursault doživel kot napad na lastno integriteto, na kar se je v afektu odzval z nasiljem.

Včasih lahko preveč zapovedujoč način komunikacije, pospremljen z gestami (ukazi, velelniki, neposredni nagovori, sarkazem, povišan ton; premik v osebni prostor sogovorca, očesni stik idr.), deluje napadalno in izzove odpor pri sogovorniku. Obstajajo načini nenasilne komunikacije, ki omogočajo bolj empatičen in odprt dialog. Namesto ukazov lahko postavljamo vprašanja, uporabljamo izraze za primerjavo, izraze rekanja in mišljenja (*Rekel bi, da ...; Po mojem mnenju je tako ...*), členke, ki ublažijo trditve (*morda, verjetno*), ter podkrepitev argumentov z nežnejšim oz. umirjenim tonom. Takšen pristop omogoča več prostora za odziv sogovornika in zmanjšuje verjetnost konflikta.

Učitelj spodbudi dijake k razmisleku o tem, kako bi se lahko Meursault in spovednik pogovorila na način, ki bi preprečil konflikt. Nato jih povabi, da delijo svoje izkušnje o tem, če so se kdaj znašli v situaciji, ko so želeli komu pomagati, a pomoč ni bila sprejeta, ali pa jih je motilo, da jim je nekdo vsiljeval svojo pomoč. Povpraša jih o tem, kako so se takrat počutili, kako se je situacija razrešila in če bi danes ravnali kako drugače.

## Aktualizacija teme in uporaba pridobljenega znanja

V zadnjem koraku učne ure so dijaki aktivno vključeni v samostojno raziskovanje in kritično razmišljanje o nasilni komunikaciji na družbenih omrežjih. Sprva so spodbujeni k iskanju elementov (ne)nasilne komunikacije v digitalnem prostoru, pri čemer razvijajo analitične spretnosti in ozaveščajo vpliv načina izražanja na spletnih platformah.

Dijaki nato samostojno raziskujejo primere nasilne komunikacije na spletu in svoje ugotovitve predstavijo sošolcem, kar spodbuja diskusijo in refleksijo o vplivu komunikacijskih praks na medosebne odnose.

*Primer navodila: Opazuj komentarje uporabnikov družbenih omrežij (Facebook idr.), ko se odzivajo na novice o aktualnem dogajanju. Poišči in izpiši elemente (ne)nasilne komunikacije (besedne in nebesedne).*

Sledi pisanje eseja, v katerem dijaki povežejo občutja tujosti in osamljenosti s specifikami spletne komunikacije, pri čemer analizirajo, kako občutek popolne svobode izražanja lahko vodi v sovražni govor.

*Primer navodila: Napiši razpravljalni esej z naslovom: »Paradoks distance: ali večja fizična distanca vodi do manjše distance v odnosu do naslovnika, ki lahko preraste v sovražni govor?«*

*V eseju razmišljaj o občutju odtujenosti v svetu družbenih omrežij in digitalnih tehnologij, kjer na daljavo poteka ogromno interakcij, v resnici pa je v živo človek pred zaslonom sam, odtujen, izoliran od družbe in celo samega sebe. Katere prednosti oz. slabosti nam je prinesla digitalna tehnologija v povezavi s socialnimi stiki in načinom, kako komuniciramo? Je zgolj pozitivno to, da nam ponuja neomejeno svobodo? Lahko občutek svobode govora v kombinaciji s fizično distanco (varno komentiranje izza zaslona, ne v živo; anonimnost) pripelje do nasilne komunikacije? Pa ima nasilna komunikacija sama po sebi smisel ali lahko življenjski smisel najdemo v odprti, sprejemajoči, empatični in nenasilni komunikaciji?*

Cilj četrtega koraka učne enote je, da dijaki zmorejo na podlagi obravnave konfliktnih vzorcev v literarnem delu, aktualizacije in nadaljnje samostojne raziskave narediti sintezo o tem, kakšna naj bo odprta, empatična in

nenasilna komunikacija (v živo in na spletu), ki vodi v uspešne in zdrave medosebne odnose. Zlasti v zadnjem koraku najintenzivneje na novem in aktualnem gradivu (spletni komentarji, zapisi in komentarji na družbenih omrežjih) samostojno razvijajo senzibilizacijo oz. sposobnost prepoznavanja nasilne komunikacije, njene posledice ter pomen odgovornega in empatičnega komuniciranja v digitalnem okolju. Prek diskusije in reflektivnega pisanja kritično obravnavajo vpliv fizične distance na naravo in kakovost medosebnih odnosov (razlika med komunikacijo v živo in preko spleta, s pravo in spletno identiteto, ki ni nujno resnična) ter vprašanje meje med svobodo govora in sovražnim govorom.

## Zaključek

Medkulturni pristop k poučevanju jezika preko književnosti je učinkovito orodje za razvoj kritičnega mišljenja in medkulturne zavesti dijakov. Model TILKA, uporabljen pri analizi Camusovega *Tujca*, omogoča prepoznavanje družbenih konfliktov in stereotipov ter spodbuja refleksijo o univerzalnih vrednotah, kot so empatija, sprejemanje in sodelovanje. Diskurzivna analiza in trikotnik moči se izkažeta kot ključni metodi za razumevanje antagonizmov in konfliktov v literaturi ter sodobni družbi, hkrati pa je prav orodje trikotnika moči širše uporabno za razumevanje različnih, tudi vsakdanjih konfliktov skozi konfliktne vloge (žrtev, napadalec, reševalec), ki jih vede ali nevede v komunikaciji lahko zavzamemo. Šele ozaveščanje vlog in učenje vzorcev nenasilne komunikacije lahko vodi v njihovo preseganje in izstop iz konfliktnega trikotnika.

Obravnava kanonskih književnih del skozi predlagan didaktični model sledi načelu postopnosti: metode, oblike dela in cilji so načrtovani skladno s taksonomijo in dijake vodijo od skupinskega dela in razprave do tematske/problemske in jezikovno-slogovne analize, kjer z učiteljem kanonsko literaturo kot brezčasno umetniško jezikovno stvarino spoznajo z različnih perspektiv in vidikov (medkulturne primerjave, konflikti kot priložnost za razvijanje veščin nenasilne komunikacije, kritična problemska analiza družbenih vidikov, aktualizacija), do nazadnje samostojnega raziskovanja in sinteze v obliki eseskega razmišljanja. Prav tako model pri pouku spodbuja načelo diferenciacije: dijakom, ki hitreje in lažje dosegajo osnovne cilje, v okviru zastavljenih aktivnosti učitelj lahko ponudi zahtevnejše izzive. Povezava književnosti z

jezikom pri pouku slovenščine krepi jezikovne kompetence dijakov in metajezikovno zmožnost kot zavedanje o literaturi kot estetsko najbolj dovršeni obliki jezikovnega izražanja z umetniškim učinkom, ki je pogosto dvoumna (ni enoznačna, kar je po drugi strani pomembno pri drugih besedilnih vrstah, recimo navodilih), dopušča različne interpretacije in preko aktualizacije spodbuja razpravo o aktualnih družbenih vprašanjih. Pristop, ki povezuje književnost, jezik in medkulturno vzgojo, odgovarja potrebam današnje spreminjajoče se družbene realnosti, ki jo zaznamuje prepletanje različnih kultur, jezikov in identitet, in zato ponuja potencial za razvoj bolj tolerantne in vključujoče družbe prihodnosti.

## Viri in literatura

Ambrož, D., Degan-Kapus, M., Kenda, J. J., Novak-Popov, I., Štrancar, M., Torkar-Papež, K., Troha, G., Zupan Sosič, A. & B. Krakar-Vogel (2019): *Branja 3: berilo in učbenik za 3. letnik gimnazij ter štiriletnih strokovnih šol* (2. izd., str. 446). Ljubljana, DZS.

Bloom, R. (2012): *Lost in translation: What the first line of The Stranger should be*. The New Yorker, 11. 5. 2012. <https://www.newyorker.com/books/page-turner/lost-in-translation-what-the-first-line-of-the-stranger-should-be> (Dostop 5. 12. 2024).

Božič, Z. (1998): *Zlati poljub, Poljub zlata: domače branje v srednji šoli, Priročnik za učitelje* (1. izd.). Ljubljana, DZS.

Byram, M. (2009): *Evaluation and/or assessment of intercultural competence*. V: Hu, A. & M. Byram (ur.): *Interkulturelle Kompetenz und fremdsprachliches Lernen: Modelle, Empirie, Evaluation [Intercultural competence and foreign language learning: Models, empiricism, assessment]*. Gunter Narr Verlag, 215–234.

Camus, A. (1980 [1943]; [1951]): *Mit o Sizifu: esej o absurdnem; Uporni človek* [prev. J. Gradišnik in Z. Skušek-Močnik; spremna beseda: Z. Skušek-Močnik]. Ljubljana, Cankarjeva založba.

Camus, A. (1994 [1942]): *Tujec* (1. izd., prev. J. Javoršek, Zbirka Klasje). Ljubljana, DZS.

Karpman, S. B. (1968): *Fairy tales and script drama analysis*. Transactional Analysis Bulletin, 7, 26, 39–43.

Krakar Vogel, B. (1988): *Smotri, vsebine in metode pouka slovenske književnosti. Jezik in slovstvo*, 34, 3, 65–69.

Mikolič, V. (2016): *Ethnic Identity and Intercultural Awareness in Modern Language Teaching: Tilka Model for Ethnic Conflicts Avoidance*. Hauppauge, NY, Nova Science Publishers.

Mikolič, V. (2020): *Izrazi moči slovenskega jezika*. Koper, Annales.

Mikolič, V. (2022): *S Tilko v svet jezika: teoretska izhodišča in praktične smernice za poučevanje slovenščine, drugih in tujih jezikov po učnem modelu Tilka*. Koper, Znanstveno-raziskovalno središče Koper; Ljubljana, Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani.

Mikolič, V., Košir, D., Jožef Beg, J., Kostanjšek, S. & M. Rolih (2022): *S Tilko v svet slovenščine: učbenik in delovni zvezek za srednje šole*. Koper, Znanstveno-raziskovalno središče Koper; Ljubljana, Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani.

Mikolič, V., Rolih, M. & D. Košir (2024): *Language and literature teaching based on the intercultural didactic model TILKA: the case of The Stranger by Albert Camus*. Prispevek na konferenci DEIB+ in Education to transform society, 26.–28. marec 2024. Chemnitz, Nemčija.

Skušek-Močnik, Z. (1980): *Spremna beseda*. V: Camus, A. (1980 [1943]; [1951]): *Mit o Sizifu: esej o absurdnem; Uporni človek*. Ljubljana, Cankarjeva založba.